

Jacek Knopek, Anna Ratke-Majewska

Polityka Polski wobec państw Afryki Subsaharyjskiej w świetle planu pracy departamentu MSZ na 1969 rok

Lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte XX w. upłynęły pod znakiem dekolonizacji kontynentu afrykańskiego – zarówno w jego północnej, arabskiej części, jak też w położonej na południe od Sahary Afryce Czarnej. Powstałe po upadku imperiów kolonialnych państwa afrykańskie szybko stały się przedmiotem rywalizacji o wpływy pomiędzy krajami bloku zachodniego i wschodniego. Zachód dążył do utrzymania swych interesów gospodarczych i politycznych w Afryce, mając na uwadze strategiczne położenie niektórych państw kontynentu. Wschód z kolei starał się zwiększyć możliwości oddziaływania w regionie, popierając ruchy narodowyzwoleńcze, a także oferując pomoc tym krajom, którym udało się już uzyskać niepodległość. W swoich decyzjach zmierzał do zajęcia silnej pozycji sojusznika, zapewniającego państwom afrykańskim ochronę i wsparcie w sferze politycznej, gospodarczej oraz społecznej¹.

Zaznaczyć warto, iż stanowisko Polski wobec nowo powstałych państw Afryki Subsaharyjskiej było w dużej mierze odzwierciedleniem polityki Związku Radzieckiego wobec owego regionu świata. Jednak, pomimo że polskie poparcie dla walki narodów afrykańskich z kolonializmem stanowiło w znacznym stopniu wynik konfrontacji i zmagania o wpływy bloku wschodniego z zachodnim, zaowocowało ono nawiązaniem przez Polskę Ludową stosunków politycznych, gospodarczych i społecznych z niepodległymi krajami niemal całego kontynentu. Dzięki owym relacjom Polska Rzeczpospolita Ludowa mogła realizować swe interesy na wielu płaszczy-

---

¹ W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2005, s. 138–144. Ostatnio na ten temat także: J. Knopek, *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013, s. 120–142.

znach. W związku z tym, obok zależności polskiej polityki zagranicznej od decyzji ZSRR, równie ważnym czynnikiem determinującym kształt stosunków z krajami Czarnej Afryki były rzeczywiste potrzeby oraz potencjał i możliwości państwa polskiego².

Poniższy dokument zredagowany został w końcu lat 60. XX w., kiedy sekretarzem generalnym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej był Władysław Gomułka. Tekst, powstały w Departamencie V Ministerstwa Spraw Zagranicznych, odpowiedzialnym w resorcie za relacje z państwami afrykańskimi i azjatyckimi, stanowi fragment planu pracy na 1969 r.³ Materiał – w części poddanej analizie – przedstawia założenia polskiej polityki zagranicznej, jakie w tym okresie zamierzano osiągnąć w odniesieniu do krajów afrykańskich położonych na południe od Sahary. W dokumencie zaprezentowano listę działań, które strona polska planowała podjąć dla zwiększenia swej obecności w tym regionie, przy jednoczesnym uwzględnieniu różnego rodzaju czynników oddziałujących na realizację obranych celów. Tekst ma charakter ogólny, choć ujęty w nim program działań zawiera stosunkowo dużo dokładnych informacji. W przywołanym fragmencie bowiem, obok wyjaśnienia zamierzeń polityki Polski Ludowej w stosunku do krajów Afryki Subsaharyjskiej, znalazły się również konkretne polecenia i dyspozycje. Materiał w związku z tym jest wyjątkowo interesujący oraz warty podjęcia wnikliwych rozważań.

Przedstawiony poniżej dokument znajduje się w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie. W pełnej formie składa się z trzech części, jednak na potrzeby podjętego tematu przytoczona została jedynie jedna z nich – dotycząca Afryki Czarnej. Materiał zaprezentowano w jego oryginalnej formie i treści, zgodnie z maszynopisem przechowywanym w Archiwum MSZ. Tekst został poddany jedynie analizie metodologicznej i merytorycznej, której wyniki zamieszczono w przypisach do załączonego fragmentu.

* * *

² R. Grodzki, *Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku. Główne kierunki – Fakty – Ludzie – Wydarzenia*, Zakrzewo 2009, s. 110–111; J. Piotrowski, *Stosunki Polski z krajami arabskimi*, Warszawa 1989, s. 9–12; W. Roszkowski, op.cit., s. 138–144.

³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie, Biuro Archiwum i Zarządzania Informacją, Departament V, zespół 24/69, wiązka 1, teczka 024-2-69, s. 1–20, Plan pracy Departamentu V na rok 1969.

Departament V
OG-0-024-2-69⁴

PLAN PRACY DEPARTAMENTU V NA ROK 1969

II. Afryka Czarna

Po okresie wzmożonego zainteresowania kontynentem afrykańskim ze strony KS⁵ w latach sześćdziesiątych, kiedy powstał tam szereg nowych państw, w ostatnim okresie kraje socjalistyczne, w tym również Polska, osłabiły to zainteresowanie.

Wkrótce po uzyskaniu niepodległości, rządy nowo powstałych państw stanęły wobec poważnych trudności gospodarczych i społecznych, których rozwiązania szukały głównie na drodze pomocy z zewnątrz. Tym należy tłumaczyć fakt ich wiązania się i stałego uzależniania od mocarstw zachodnich.

Kraje socjalistyczne z przyczyn obiektywnych nie były w stanie zastąpić krajów zachodnich zarówno dlatego, że nie miały odpowiednich możliwości udzielania szerokiej pomocy gospodarczo-finansowej jak i z braku dostatecznego rozeznania sytuacji i potrzeb poszczególnych krajów. Niekorzystne zmiany polityczne, jakie nastąpiły w ostatnich latach w szeregu krajach Czarnej Afryki /zamachy wojskowe i obalenie postępowych reżimów w Ghanie⁶ i Mali⁷, poważny wzrost wpływów zachodnich w Gwinei⁸/ spowodowały dalsze ograniczenie wpływów krajów socjalistycznych. Znaczną rolę odegrała w tym i polityka ChRL⁹.

⁴ Sygnatura akt dopisana ręcznie.

⁵ Kraje socjalistyczne.

⁶ Ghana uzyskała niepodległość w 1957 r., a w 1960 r. została proklamowana republiką w ramach brytyjskiej Wspólnoty Narodów. Pierwszym prezydentem Republiki Ghany był Kwame Nkrumah, który w polityce zagranicznej zbliżył się do krajów bloku wschodniego. W 1966 r. obalony został przez wojskowy zamach stanu. Trzy lata później w państwie przywrócono rządy cywilne. Zob. *Ghana. Historia*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4574135/ghana-historia.html>, odczyt z dn. 04.01.2014; *Stosunki dyplomatyczne Polski 1944–1979 r. Informator*, t. 5: *Afryka i Bliski Wschód*, red. J. Patryas, Warszawa 1982, s. 91.

⁷ Republika Mali proklamowała niepodległość w 1960 r. Pierwszym prezydentem i szefem rządu został Modibo Keita, dążący w swej polityce zagranicznej do zacieśnienia relacji ze Związkiem Radzieckim bez zrywania kontaktów z państwami zachodnimi. W 1968 r. Keita obalony został na drodze zamachu stanu, a władzę w Mali przejął Wojskowy Komitet Wyzwolenia Narodowego, któremu przewodził generał Moussa Traoré. W państwie zawieszona została konstytucja oraz wprowadzono zakaz działalności partii politycznych. Zob. *ibidem*, s. 213; *Mali. Historia*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/457428/mali-historia.html>, odczyt z dn. 04.01.2014.

⁸ Gwinea po uzyskaniu niepodległości w 1958 r. zbliżyła się do państw bloku socjalistycznego, w latach 60. XX w. jednakże zaczęła zacieśniać relacje z państwami zachodnimi. Zob. *Gwinea. Historia*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4574218/gwinea-historia.html>, odczyt z dn. 04.01.2014.

⁹ Na początku lat 60. XX w. Związek Radziecki posiadał duże wpływy w państwach Trzeciego Świata. Z czasem jednakże pozycja Kremla w tych krajach zaczęła słabnąć. Głównym konkurentem

Znaczenie międzynarodowe krajów afrykańskich nie tylko utrzymuje się, ale stale wzrasta, szczególnie na terenie ONZ i innych organizacji międzynarodowych. Kraje afrykańskie są obiektywnie naszym sprzymierzeńcem w forsowaniu słuszych inicjatyw pokojowych /głosowanie w ONZ nad konwencją o nieprzedawnianiu zbrodni wojennych¹⁰, przyjęcie rezolucji przez XXIII Sesję ZO o powołaniu grupy ekspertów dla opracowania raportu na temat skutków ew. użycia broni bakteriologicznej i chemicznej¹¹, przychylna nam postawa krajów afrykańskich na ostatniej konferencji generalnej UNESCO wobec prób forsowania przez Jugosławię formuły „o poszanowaniu suwerenności”¹². Obecnie kraje zachodnie starają się wykorzystać kraje afrykańskie dla wprowadzenia NRF¹³ do Komitetu Przygotowawczego II Dekady.

W powyższej sytuacji zachodzi konieczność podjęcia przez kraje socjalistyczne, w tym również przez Polskę, odpowiednich kroków celem nie tylko utrzymania ale także poszerzenia naszego „stanu posiadania”. Ponieważ nie jesteśmy w stanie tego osiągać na drodze penetracji gospodarczej, z uwagi na ograniczone możliwości udzielania pomocy, powinniśmy większy nacisk położyć na sferę polityki zagranicznej. Równocześnie naszą obecnością będziemy przeciwdziałać wpływowi mocarstw zachodnich, w pierwszej kolejności propagandzie NRF i umacniać postępowe i antyimperialistyczne siły. Z kolei będziemy zabezpieczać warunki dla rozwoju naszego eks-

---

ZSRR w Trzecim Świecie (także na kontynencie afrykańskim) stała się – obok państw zachodnich – Chińska Republika Ludowa. Podłożem owej rywalizacji radziecko-chińskiej na Czarnym Łądzie był nasilający się w drugiej połowie lat 60. XX w. konflikt pomiędzy Związkiem Radzieckim a ludowymi Chinami. Spór rozgrywał się na płaszczyźnie ideologicznej, politycznej, gospodarczej i militarnej. Zob. J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1996, s. 157; W. Roszkowski, op.cit., s. 105–106, 159.

¹⁰ Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości została przyjęta dnia 26 listopada 1968 r. przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zob. *Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości*, Nowy Jork, 26 listopada 1968 r., http://www.pck.org.pl/pliki/mp/1968_Nowy_Jork_-_nieprzedawnianie.pdf; odczyt z dn. 05.01.2014.

¹¹ Zob. *Raport sekretarza generalnego ONZ o broni chemicznej i bakteriologicznej (biologicznej) oraz o skutkach ich ewentualnego użycia*, red. H. Bielecka, Warszawa 1969.

¹² W 1968 r. zwołano pierwszą Międzyrządową Konferencję Ekspertów Naukowych UNESCO, która poświęcona była wzajemnym relacjom zachodzącym pomiędzy środowiskiem i rozwojem. Podczas spotkania wypracowano koncepcję trwałego rozwoju, a także po raz pierwszy użyto pojęć, takich jak: zanieczyszczenie transgraniczne oraz zanieczyszczenia globalne (wymagające podjęcia globalnych działań). Jednym z efektów konferencji było powstanie międzynarodowego, interdyscyplinarnego programu „Człowiek i biosfera” (Man and the Biosphere, MAB). Zob. *Kalendarium UNESCO*, <http://www.kicu.pl/unesco/abc-historii/>; odczyt z dn. 05.01.2014; I. Morżoł, *UNESCO a Zrównoważony Rozwój*, <http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/unesco-a-zrownowazony-rozwoj/>; odczyt z dn. 05.01.2014.

¹³ NRF – Niemiecka Republika Federalna – używana w Polsce do 1970 r. oficjalna nazwa zachodniego państwa niemieckiego. Zob. S. Tomczak, „*Proszek do prania ORMO '68' – marzec 1968 roku w Polsce*”, http://historia.org.pl/2013/06/30/proszek-do-prania-or-mo-68-marzec-1968-roku-w-polsce/#identifier_4_21407; odczyt z dn. 05.01.2014.

portu. Kraje afrykańskie mogą w przyszłości stać się – obok krajów socjalistycznych – głównym odbiorcą dla naszego eksportu maszyn i urządzeń. Ważnym elementem polityki zagranicznej w odniesieniu do krajów afrykańskich powinna być sprawa rekrutacji i zatrudniania specjalistów „Polservis”¹⁴.

Jednym z warunków skutecznej działalności krajów socjalistycznych w Afryce jest zagadnienie koordynacji wysiłków i posunięć politycznych.

W świetle Uchwały Kierownictwa MSZ z dnia 4 lutego br. w sprawie realizacji zadań wynikających z uchwały V Zjazdu PZPR¹⁵, oraz powyższych uwag, Departament planuje w roku bieżącym:

1. Doprowadzić do nawiązania formalnych stosunków dyplomatycznych z pozostałymi krajami afrykańskimi, jeśli wyrażą na to zgodę. Przede wszystkim sfinalizować z: Wybrzeże Kości Słoniowej, Kamerun, Liberia i Republika Malgaska oraz podjąć starania o nawiązanie stosunków z: Kongo Brazzaville¹⁶, Niger, Czad, Republika Środkowo-Afrykańska, Gwinea Równikowa, Botswana¹⁷.
2. Dokonać analizy stosunków z Zambią i, po powrocie z podróży służbowej dyr. Paszkowskiego, rozważyć możliwość wystąpienia wobec Kierownictwa o skierowanie do Lusaki pracownika politycznego z MSZ. Ambasada PRL w Lusace¹⁸ jest w gestii MHZ¹⁹; pracownik z MSZ byłby odpowiedzialny za sprawy kon-

¹⁴ Polservice – jedna z najważniejszych centrali handlu zagranicznego w PRL. Zob. J. Bielecki, *Ważniejsza technologia niż ludzie*, „Rzeczpospolita”, 24.06.1995, s. X1; J. Winiecki, *U Kowalskiego na pustyni*, <http://www.polityka.pl/swiat/analizy/1513316,2,polska-i-libia---kiedys-przyjaciele.read>, odczyt z dn. 05.01.2014].

¹⁵ V Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej odbył się w dniach 11–16 listopada 1968 r. Zob. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. *Zjazd, V Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 11–16 listopada 1968: podstawowe materiały i dokumenty*, Warszawa 1968.

¹⁶ W związku z tym, iż na drodze dekolonizacji powstały w środkowej części Czarnego Łądu, czyli Republika Konga i Demokratyczna Republika Konga (późniejszy Zair) potocznie kraje te określano odpowiednio mianem Konga Brazzaville i Konga Kinszasa.

¹⁷ Z Republiką Wybrzeża Kości Słoniowej strona polska nawiązała stosunki dyplomatyczne na szczeblu ambasad 9 czerwca 1974 r.; z Republiką Kamerunu – 14 marca 1972 r.; z Republiką Liberii – 30 maja 1973 r.; z Republiką Malgaską – 28 listopada 1973 r.; z Ludową Republiką Konga (do 1969 r. Kongo Brazzaville) – 19 grudnia 1972 r.; z Republiką Nigru – 30 czerwca 1971 r.; z Republiką Czadu – 5 stycznia 1979 r.; z Republiką Środkowoafrykańską – 15 stycznia 1970 r.; z Republiką Gwinei Równikowej – 29 maja 1979 r., z kolei z Republiką Botswany – 22 listopada 1978 r. Zob. *Stosunki dyplomatyczne Polski...*, s. 43, 48, 115, 163, 175–176, 190, 208, 250, 268, 325.

¹⁸ Ministerstwo Spraw Zagranicznych PRL notą z dnia 20 kwietnia 1965 r. stwierdziło uznanie przez stronę polską Republiki Zambii oraz wyraziło zamiar nawiązania z nią stosunków dyplomatycznych. W 1967 r. podjęto decyzję o utworzeniu Biura Attachatu Handlowego PRL w Lusace (istniało ono do 1969 r.). Attaché handlowy jednocześnie pełnił funkcję chargé d'affaires. Od 1970 r. w Republice Zambii akredytowani byli ambasadorzy Polski Ludowej w Tanzanii, ze stałą siedzibą w Dar es Salaam. Pierwszym ambasadorem Polski w Zambii był Jan Witek. Zob. *ibidem*, s. 339–340.

¹⁹ Ministerstwo Handlu Zagranicznego. Zob. B.P. Marks, *Prawno-organizacyjne aspekty polsko-czechosłowackiej współpracy naukowo-technicznej w latach 1947–1971*, „Historica – Revue pro historii a přibuzné vědy” (Praha) 2012, nr 1, s. 81.

sularne /liczna Polonia²⁰/ i obserwację polityczną, głównie ruchów narodowo-wyzwoleńczych w krajach południowej części kontynentu afrykańskiego²¹. Termin – 31 marca 1969 r.

3. Wystąpić do DPI²² o wysłanie stałych korespondentów PAP²³ do Nigerii /z kompetencjami na Afrykę Zach./ i do Dar es Salaam /z kompetencjami na Afrykę Wschodnią /. Termin: 31 marzec br.
4. Współdziałać z DWKN²⁴ i KWGZ²⁵ w doprowadzeniu do podpisania z wytypowanymi państwami afrykańskimi umów kulturalnych o współpracy naukowo-technicznej.
5. Współdziałać z DPI w przygotowaniu z okazji XXV-lecia PRL akcji propagandowej dla prasy, radia, TV i filmu w krajach afrykańskich. W tym celu doprowadzić do narady z przedstawicielami DPI w terminie do 15 marca br.
6. Przygotować materiały do wizyty w Polsce prezydenta Tanzanii, Nyerere²⁶ /termin jeszcze nie ustalony/ oraz do innych ew. wizyt rządowych, które mogą być doprowadzone w trybie roboczym /była zapowiadana wizyta do KS ministra stanu Kenii/.
7. Wspólnie z Departamentem Kadr przeanalizować obsadę personalną placówek w Afryce Czarnej i dopilnować na bieżąco uzupełnienia planowanej obsady /np. w Dar es Salaam/.
8. Przygotować dla Kierownictwa MSZ wnioski w sprawie zmiany struktury rekrutacji i kierunku wysyłania specjalistów „Polservicu” do krajów afrykańskich. Podkreślić polityczny aspekt zagadnienia. Przygotuje Wydział III do końca lutego br.

²⁰ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na działalność polskich misjonarzy w Zambii. Zob. C. Białek, *Jezuici polscy w Misji Zambeskiej*, Warszawa 1980; L. Grzebień, A. Kozłowiecki, *Wśród ludu Zambii*, t. 1: *Pionierski trud misjonarzy słowiańskich 1881–1969*, Kraków 1977; A. Fröch, *Listy i wspomnienia z pracy misyjnej w Zambii*, Lublin 1997.

²¹ Zob. J. Kukułka, op. cit.; W. Roszkowski, op. cit.

²² Departament Prasy i Informacji. Zob. *Wykaz zespołów opracowanych w Archiwum MSZ*, http://www.ms.gov.pl/pl/ministerstwo/historia/biuro_archiwum_msz/archiwum_msz, odczyt z dn. 06.01.2014.

²³ Polska Agencja Prasowa, powołana 26 października 1945 dekretem Rady Ministrów w miejsce utworzonej w 1944 r. w Moskwie Polskiej Agencji Prasowej POLPRESS. PAP posiadała w Polsce Ludowej monopol na wymianę informacji z zagranicznymi agencjami prasowymi. Zob. M. Biała, *Agencje prasowe w Polsce – charakterystyka*, http://www.reporterzy.info/193,agencje_prasowe_w_pol_sce_charakterystyka.html, odczyt z dn. 06.01.2014.

²⁴ Departament Współpracy Kulturalnej i Naukowej. Zob. W. Bolecki, *Gustaw Herling-Grudziński w archiwach IPN*, <http://www.polskieradio.pl/142/2487/Artykul/727258,Gustaw-HerlingGrudzinski-w-archiwach-IPN>, odczyt z dn. 07.01.2014.

²⁵ Komitet Współpracy Gospodarczej z Zagranicą. Zob. B.P. Marks, op. cit.

²⁶ Julius Kambarage Nyerere – polityk, prezydent Tanzanii w latach 1964–1985. Zob. *Tanzania. Historia*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4575516/tanzania-historia.html>, odczyt z dn. 07.01.2014.

9. W oparciu o p. 9 Uchwały Kierownictwa MSZ z dnia 4 lutego br. współpracować z Dep. Konsularnym w przygotowaniu analizy stanu opieki politycznej i kulturalnej nad zwartymi i rozproszonymi skupiskami naszych pracowników i specjalistów delegowanych do pracy zagranicą.
10. W ciągu m-ca lutego br. wysłać na placówki instrukcje dla:
  - a) przygotowania i nadesłania w terminie do 15 kwietnia opracowania o stosunkach dwustronnych z krajami urzędowania,
  - b) przygotowania i nadesłania w terminie do 15 kwietnia opracowania, na podstawie dostępnych źródeł, o ruchach narodowo-wyzwoleńczych w Afryce²⁷.
11. W terminie do 15 maja br. dokonać analizy naszych stosunków z krajami afrykańskimi, pod kątem efektywności i wzajemnych korzyści w aspekcie całokształtu naszych interesów politycznych i gospodarczych. Współdziałać z Dep. II, VI²⁸, DMO²⁹, MHZ i KWGZ. Z ramienia Departamentu V przygotowuje Wydział II.
Podstawa: Uchwała Kierownictwa MSZ z dnia 4 lutego br.
12. W terminie do 20 maja br. sporządzić opracowanie o ruchach narodowo-wyzwoleńczych w Afryce i przygotować propozycje programu naszego działania i form pomocy dla tych ruchów. Przygotuje Wydz. I i Wydz. II. Współpraca z TPPA³⁰, PISM³¹, Dep. II i Dep. VI.
Podstawa: Uchwała Kierownictwa MSZ z dn. 4 lutego br.
13. Przygotować opracowanie na temat sytuacji w koloniach w Afryce, oraz w Republice Południowej Afryki, Rodezji i Namibii³².
Termin wykonania: 30 październik br.

²⁷ Zob. T. Iwiński, *Ruch rewolucyjny w Afryce, Azji i Ameryce Łacińskiej: problemy rozwoju i strategii w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych*, Warszawa 1982; T. Iwiński, *Współczesne fronty narodowo-wyzwoleńcze w Afryce, Azji i Ameryce Łacińskiej*, Warszawa 1975; J. Kukułka, op.cit.; W. Roszkowski, op.cit.

²⁸ Oznaczone numerami (I, II, III itd.) Departamenty Ministerstwa Spraw Zagranicznych zajmowały się relacjami Polski Ludowej z poszczególnymi grupami państw, a także monitorowały politykę wewnętrzną oraz zagraniczną tych krajów. Dla przykładu Departament II MSZ odpowiedzialny był za stosunki Polski z państwami Europy Zachodniej. Budowały go trzy wydziały: Wydział Państw Beneluksu i Szwajcarii, Wydział Romański i Wydział Skandynawski. Zob. *Wykaz zespołów opracowanych w Archiwum MSZ*, op.cit.

²⁹ Departament Międzynarodowych Organizacji. Zob. ibidem.

³⁰ Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej. Zob. *Afryka widziana z peerelu (9): Jaworski*, <http://afryka.org/afiyka/afryka-widziana-z-peerelu-9---jaworski,news/>, odczyt z dn. 07.01.2014.

³¹ Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Zob. G. Sołtysiak, *Historia Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych w latach 1947–1993 – pierwsze przybliżenie*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2008, nr 2, s. 93–124.

³² Zob. *Konflikty kolonialne i postkolonialne w Afryce i Azji 1869–2006*, red. P. Ostaszewski, Warszawa 2006; J. Kukułka, op.cit.; W. Roszkowski, op.cit.

14. Uczulić placówki /pismem – kurierem/ na obserwowanie polityki USA w Afryce oraz penetracji NRF, Izraela i ChRL³³. Pismo takie przygotować w kwietniu br.
15. W czerwcu i grudniu br. dokonać oceny pracy placówek. Uwagi przekazać kierownikom placówek.
16. W IV kwartale br. zorganizować wspólnie z Departamentem Traktatów III i przedstawicielem KWGZ naradę celem podsumowania rozwoju stosunków PRL z krajami afrykańskimi. Departament V wysunie propozycje szerszego nawiązywania bezpośrednich kontaktów przez nasze organizacje związkowe, spółdzielcze, itp.
Odpowiedzialny: grupowy partyjny i związkowy.
17. W wydziałach uporządkować i uzupełnić dokumentację dot. poszczególnych krajów. Dokumentacja winna zawierać:
  - a) notatkę ogólną,
  - b) stosunki z Polską,
  - c) skład rządu i biografie głównych osobistości,
  - d) mapę, godło, wzór flagi i ew. hymn państwowy.Termin: 30 września br.
18. Przy pomocy placówek zebrać materiał na temat: pomocy zagranicznej udzielanej krajom afrykańskim /materialna, stypendia, eksperci, kredyty inwestycyjne/ z rozbiciem na główne kraje kapitalistyczne, socjalistyczne /w tym ChRL/ i ONZ.
19. Zebrać materiał na temat penetracji w Afryce ze strony USA, NRF, Francji, W. Brytanii³⁴, Izraela. Uwzględnić zarówno kapitały państwowe jak i prywatne.
20. Wspólnie z Dep. II opracować notatkę na temat polityki ChRL w Afryce. Termin wykonania: 30 czerwca 1969 r.
21. W marcu br. odbędzie się spotkanie konsultacyjne na tematy afrykańskie Departamentu V z odpowiednim Departamentem w MSZ Niemieckiej Republiki Demokratycznej. W drugim półroczu br. zorganizować analogiczne spotkanie z przedstawicielami MSZ ZSRR.

³³ Zob. T. Bartkowski, *Stany Zjednoczone a Afryka*, Warszawa 1969; Z. Dobosiewicz, *Penetracja polityczna i ekonomiczna Izraela w Afryce*, „Sprawy Międzynarodowe” 1968, t. 21, s. 95–102; T. Pasierbiński, *Chiny i Afryka*, Warszawa 1974; J. Prokopczuk, *Polityka NRF w Afryce*, Warszawa 1972.

³⁴ Kontakty Francji z krajami Czarnego Łądu przedstawiono między innymi w publikacji autorstwa Bara Ndiaye zatytułowanej *Françafrique: stosunki francusko-afrykańskie – wczoraj i dziś* (Olsztyn 2010). Z kolei relacje Wielkiej Brytanii z Afryką oraz brytyjska pomoc gospodarcza dla państw tego kontynentu opisane zostały w książce pt. *Britain and Africa* (Central Office of Information, Reference Services, London 1993).

22. Podróże służbowe i inspekcyjne.

W br. zorganizować podróż inspekcyjną przedstawiciela Departamentu V do krajów Afryki Zachodniej i głównie w celu przeprowadzenia rozmów w Lagos i w Konakry.

* * *

Z przedstawionego powyżej dokumentu wysunąć można następujące wnioski:

1. w końcu lat 60. XX stulecia Polska Ludowa wykazywała stosunkowo duże zainteresowanie sytuacją, w jakiej znajdowały się państwa afrykańskie;
2. obecność polska w rejonie Afryki Subsaharyjskiej, choć nie należała do celów priorytetowych, była jednym z ważniejszych zagadnień polityki zagranicznej PRL w tym okresie;
3. wśród dążeń na płaszczyźnie politycznej odnaleźć można wspieranie inicjatyw afrykańskich na forum międzynarodowym, intensyfikację kontaktów osobowych, uznanie suwerennych praw do samostanowienia nowo powstałych państw, nawiązywanie stosunków dyplomatycznych z krajami, które uzyskały niepodległość oraz dążenie do rozbudowy sieci polskich przedstawicielstw;
4. jednym ze środków służących do osiągnięcia politycznych zamierzeń Polski Ludowej w regionie była działalność propagandowa;
5. w kontaktach z państwami Afryki Subsaharyjskiej duże znaczenie przypisywano obecności politycznej Polski w regionie, badając jednocześnie możliwość rozwoju polskiego eksportu do tych krajów;
6. istotnym zamierzeniem polskiej polityki było nawiązywanie i zacieśnianie współpracy kulturalnej oraz naukowo-technicznej; spośród celów przedmiotowych w tym zakresie wyróżnić należy wysyłanie do krajów regionu specjalistów „PolSERVICE” oraz propagowanie informacji o Polsce oraz popularyzację polskiej kultury; za istotne uważano podpisywanie umów w tym zakresie;
7. dużą wagę przypisywano kontaktom bezpośrednim za pośrednictwem organizacji spółdzielczych i związkowych;
8. strona polska z dużą wrażliwością reagowała na działania podejmowane przez zachodnie państwo niemieckie, co było reminiscencją obawy Władysława Gomułki przed działaniami antypolskimi tego podmiotu na arenie międzynarodowej.

Summary

Polish policy towards the countries of sub-Saharan Africa in the light of the work plan of the Department of Foreign Affairs for the year 1969

This article presents fragments of the work plan of African and Asian Affairs Department of Poland's Ministry of Foreign Affairs. It describes the goals of the Polish foreign policy in relation to the Sub-Saharan African countries, which were to be carried out by the Polish People's Republic in 1969. The text of the work plan is presented in its original form, which is consistent with the typescript stored in the Archives of the Foreign Ministry. The results of the analysis are located in the footnotes of the document.

Bibliografia

I. Materiały źródłowe

Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie, Biuro Archiwum i Zarządzania Informacją, Departament V, zespół 24/69, wiązka 1, teczka 024-2-69, s. 1–20, Plan pracy Departamentu V na rok 1969

II. Literatura

Bartkowski T., *Stany Zjednoczone a Afryka*, Warszawa 1969.

Białek C., *Jezuici polscy w Misji Zambeskiej*, Warszawa 1980.

Central Office of Information, Reference Services, Britain and Africa, London 1993.

Froch A., *Listy i wspomnienia z pracy misyjnej w Zambii*, Lublin 1997.

Grodzki R., *Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku. Główne kierunki – Fakty – Ludzie – Wydarzenia*, Zakrzewo 2009.

Grzebień L., Kozłowiecki A., *Wśród ludu Zambii*, t. 1: *Pionierski trud misjonarzy słowiańskich 1881–1969*, Kraków 1977.

Iwiński T., *Ruch rewolucyjny w Afryce, Azji i Ameryce Łacińskiej: problemy rozwoju i strategii w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych*, Warszawa 1982.

Iwiński T., *Współczesne fronty narodowowyzwoleńcze w Afryce, Azji i Ameryce Łacińskiej*, Warszawa 1975.

Knopek J., *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013.

Konflikty kolonialne i postkolonialne w Afryce i Azji 1869–2006, red. P. Ostaszewski, Warszawa 2006.

Kukułka J., *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1996.

Ndiaye B., *Françafrique. Stosunki francusko-afrykańskie – wczoraj i dziś*, Olsztyn 2010.

Pasierbiński T., *Chiny i Afryka*, Warszawa 1974

Piotrowski J., *Stosunki Polski z krajami arabskimi*, Warszawa 1989

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, V Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 11–16 listopada 1968: podstawowe materiały i dokumenty, Warszawa 1968.

Prokopczuk J., *Polityka NRF w Afryce*, Warszawa 1972.

Raport sekretarza generalnego ONZ o broni chemicznej i bakteriologicznej (biologicznej) oraz o skutkach ich ewentualnego użycia, red. H. Bielecka, Warszawa 1969

Roszkowski W., *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2005.

Stosunki dyplomatyczne Polski 1944–1979 r Informator, t. 5: *Afryka i Bliski Wschód*, red. J. Patryas, Warszawa 1982.

III. Artykuły naukowe

Dobosiewicz Z., *Penetracja polityczna i ekonomiczna Izraela w Afryce*, „Sprawy Międzynarodowe” 1968, t. 21.

Marks B.P., *Prawno-organizacyjne aspekty polsko-czechosłowackiej współpracy naukowo-technicznej w latach 1947–1971*, „Historica – Revue pro historii a příbuzné vědy” 2012, nr 1.

Sołtysiak G., *Historia Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych w latach 1947–1993 – pierwsze przybliżenie*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2008, nr 2.

IV. Prasa

Bielecki J., *Ważniejsza technologia niż ludzie*, „Rzeczpospolita”, 24.06.1995

V. Strony internetowe

Afryka widziana z peerelu (9): Jaworski, <http://afryka.org/afryka/afryka-widziana-z-peerelu--9---jaworski,news/>

Biała M., *Agencje prasowe w Polsce – charakterystyka*, http://www.reporterzy.info/193,agencje_prasowe_w_polsce_charakterystyka.html

Bolecki W., *Gustaw Herling-Grudziński w archiwach IPN*, <http://www.polskieradio.pl/142/2487/Artykul/727258,Gustaw-HerlingGrudzinski-w-archiwach-IPN>

Ghana. Historia, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4574135/ghana-historia.html>

Gwinea. Historia, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4574218/gwinea-historia.html>

Kalendarium UNESCO, <http://www.kicu.pl/unesco/abc-historii/>

Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości, Nowy Jork, 26 listopada 1968 r., http://www.pck.org.pl/pliki/mph/1968_Nowy_Jork_-_nieprzedawnianie.pdf

Mali. Historia, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4574728/mali-historia.html>

Morżo I., *UNESCO a Zrównoważony Rozwój*, <http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/unesco-a-zrownowazony-rozwoj/>

Tanzania. Historia, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4575516/tanzania-historia.html>

Tomczak S., „*Proszek do prania ORMO '68' – marzec 1968 roku w Polsce*”, http://historia.org.pl/2013/06/30/proszek-do-prania-ormo-68-marzec-1968-roku-w-polsce/#identifier_4_21407

Winięcki J., *U. Kowalskiego na pustyni*, <http://www.polityka.pl/swiat/analizy/1513316,2,polska-i-libia---kiedys-przyjaciele.read>

Wykaz zespołów opracowanych w Archiwum MSZ, http://www.msz.gov.pl/pl/ministerstwo/historia/biuro_archiwum_msz/archiwum_msz